

kiállítás

Firenze, Palazzo Strozzi a kiállítás posztterivel
Fondazione Palazzo Strozzi

FARBAKY PÉTER

MÁTYÁS KIRÁLY BUDAI MÁRVÁNYKÚTJÁNAK TÖREDÉKEI A FIRENZEI ELSŐ VERROCCHIO-ÉLETMŰ-KIÁLLÍTÁSON

a rendkívül nagy
jelentőségű
tárlaton magyar
műtárgyakat
is kiállítottak:
a Verrocchio és
műhelye által
Firenzében Mátyás
királyunknak
Budára készített
carrarai
márványkút három
töredékét

TFirenze a világ egyik legfontosabb turistacélpontja, évente négy-öt millió turista keresi fel, és – mint a reneszánsz bölcsője és a múzeumok városa – elsősorban művészeti emlékei, múzeumi állnak az érdeklődés középpontjában. Az állandó kiállítások mellett nagy figyelmet kapnak a külföldi és a hazai látogatók részéről is az időszakos tárlatok. Az idei tavasz kiemelkedő firenzei programja a március 9-én két neves kiállítóhelyen, a Palazzo Strozzi-ban és a Museo Nazionale del Bargello-ban megnyílt *Verrocchio, il maestro di Leonardo*, azaz a Verrocchio, *Leonardo mestere* című, az ötszáz éve, 1519-ben meghalt Leonardo da Vinci emlékére alkalmából rendezett kettős kiállítás. A rendkívül nagy jelentőségű tárlaton magyar műtárgyakat is kiállítottak: a Verrocchio és műhelye által Firenzében Mátyás királyunknak Budára készített carrarai márványkút három töredékét, amelyek így bekerültek a kánonba. Érdeemes megismerni a történet előzményeit.

¶ A kút első, úgynevezett hollós töredékét Ferenczy István, a 19. századi magyarországi szobrászat kiemelkedő alakja találta 1834-ben a Várnegyedben, az Országház utca 14. számú telken, háza alapozása során. Halála után jutott a Szépművészeti Múzeum, illetve a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményébe (Itsz. MNG 2272). A második töredék Garády Sándor (Fővárosi Múzeum) egy tabáni ásatásán került elő, 1938-ban, és jelenleg is a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Főosztálya őrzi (BTM TB 1014). A harmadik, feliratos töredék pedig 2014 nyarán Papp Adrienn régész (Budapesti Történeti Múzeum) ásatásán került napvilágra a budai Vár területén, a karmelita kolostortól északra (BTM KO 2017). A három fragmentumot tehát egymástól nagy távolságra, a középkori királyi palotától messze találták. Ez egyrészt szomorúan mutatja a magyarországi reneszánsz tragikus pusztulását és szétszóródását, másrészt felvillantja azt a reményt, hogy idővel a kút más töredékei is még előkerülhetnek.

a három
fragmentumot
tehát egymástól
nagy távolságra,
a középkori királyi
palotától messze
találták

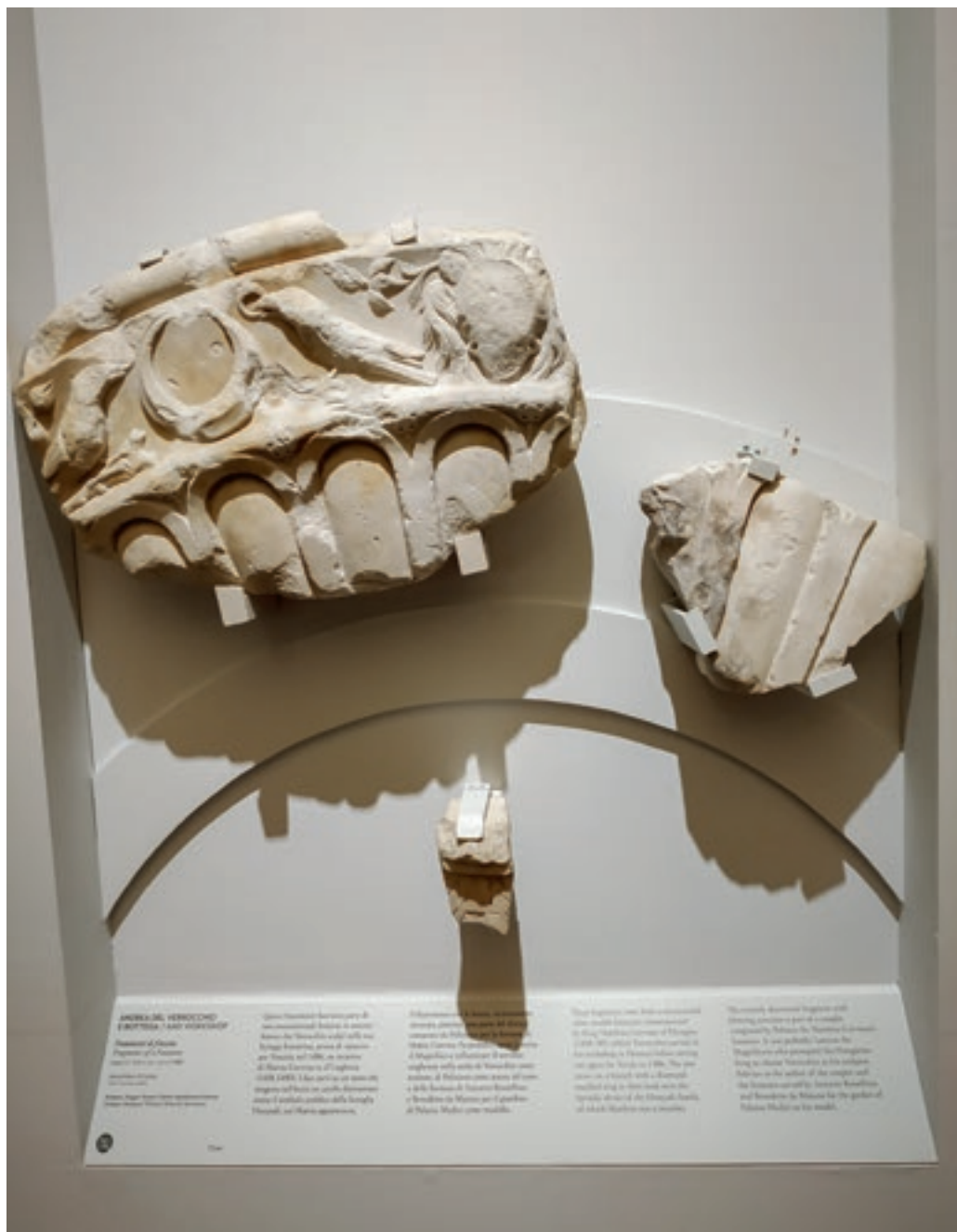
¶ A történetnek eközben egy másik szála is szövődött. Még 1884-ben publikált Gaetano Milanese dokumentumot a Medici-levéltárból Vasari művész-életrajzainak kiadásában, amely Verrocchio Mátyásnak készített kútja márványanyagának elszámolásával volt kapcsolatos. Több mint egy évszázaddal később Francesco Caglioti, a firenzei reneszánsz szobrászat jelenkori kiemelkedő kutatója, e Verrocchio-kiállítás egyik kurátora 1994-ben publikálta a római

A két töredéket e felismerések alapján két, a magyar kora reneszánsz nemzetközi recepciójának legújabb mérföldköveit jelentő kiállításon mutatták be.

az előkerült
töredékes feliratban
a Poliziano-féle
epigramma
részletét és így
a kút újabb
töredékét
ismerhetjük fel

Corsini-könyvtár egy kézirata alapján firenzei reneszánsz szobrok egykori feliratait, köztük Angelo Poliziano epigrammáját, amelyet Mátyás király kútjának feliratául írt. A harmadik fragmentum szövegtöredékével és a kúttal legújabb Pócs Dániel művészettörténész (MTA BTK Művészettörténeti Intézet–ELTE BTK Művészettörténeti Intézet) foglalkozik, aki igazolta, hogy az előkerült töredékes feliratban a Poliziano-féle epigramma részletét és így a kút újabb töredékét ismerhetjük fel. Az utóbbi tény és a két levéltári forrás egybecsengése végleg bebizonyította, hogy a márványkutat Verrocchio és műhelye 1485-ig elkészítette Mátyás király számára Firenzében, és azt Budára is szállították.

¶ A nemzetközi reneszánszkutatás álláspontja egészen a legutóbbi időkig megoszlott, vagy az volt, hogy a kút sosem készült el, illetve töredékeit sokféle gyűjteményben próbálták azonosítani – kevés sikerrel. Balogh Jolán, majd Meller Péter művészettörténészek ezzel szemben úgy vélték, hogy a hollós töredék Verrocchio Budára készült kútjának darabja. Az első két töredék összetartozása végül Végh András, a BTM régésze útmutatása alapján vált bizonyossá, s ezek történetéről, stíluskapcsolatairól az ezt kutató Pócs Dániel előadása, majd publikációja adott új információkat a firenzei Villa I Tatti, a Harvard University reneszánsz kutatóközpontja 2007 júniusában rendezett, *Italy and Hungary, Humanism and Art in the Early Renaissance* című konferenciáján és ennek 2011-ben megjelent kötetében (szerk.: Farbaky Péter–Louis A. Waldman, Milano–Firenze). A két töredéket e felismerések alapján két, a magyar kora reneszánsz nemzetközi recepciójának legújabb mérföldköveit jelentő kiállításon mutatták be. Elsőként 2008-ban a Reneszánsz év keretében a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában rendezett *Hunyadi Mátyás, a király* című évfordulós nagy tárlaton (kurátorok: Farbaky Péter, Végh András, Spekner Enikő). E kiállítást látta a Baán László meghívására a világ nagy múzeumainak vezetői (a Bisot-csoport) budapesti összejövetelén itt tartózkodó Cristina Acidini, a firenzei múzeumok főfelügyelője, és hívta meg Firenzébe. A Mátyás és Firenze reneszánsz kori kapcsolatára fókuszáló, a firenzei San Marco múzeumban 2013-ban rendezett, az olaszországi magyar kulturális évad keretébe illeszkedő *Mattia Corvino e Firenze* tárlaton (rendezői: Farbaky Péter, Pócs Dániel, Magnolia Scudieri, Lia Brunori, Spekner Enikő, Végh András) jelent meg a két kúttöredék újra. Itt a Pittipalotabéli, eredetileg a Via Larga-i Medici-palota kertjébe készült reneszánsz

Andrea del Verrocchio és műhelye, a Mátyásnak készített márványkút töredékei a kiállítás 7. termében, 1485 vége előtt, Magyar Nemzeti Galéria – Szépművészeti Múzeum, Budapesti Történelmi Múzeum
 Takács Ágoston felvétele

Andrea del Verrocchio: *Primulás (kankalinos) hölgy*, 1475
Firenze, Museo Nazionale del Bargello

Andrea del Verrocchio: Győzelmes Dávid, kb. 1468–70, Firenze, Museo Nazionale del Bargello

márványkút fotója mint rokon műalkotás képezte a faragványok hátterét. A két kiállítási katalógusban (és a mostani firenzeiében) szintén Pócs Dániel írta meg a tárgyleírásokat.

¶ E három esemény vezetett el ahhoz, hogy az Andrea del Verrocchio (kb. 1435–1488), a nagy reneszánsz festő és szobrász életművét elsőként bemutató, nagy-szabású firenzei kettős kiállításban a Mátyásnak készült kút magyar gyűjteményekben őrzött immár három töredéke Francesco Caglioti kurátor jóvoltából bekerülhetett a nagy mester elfogadott alkotásai közé. A Mátyás-kori magyarországi kora reneszánsz művészet európai jelentősége így az utóbbi évek nemzetközi kiállításai, konferenciái és publikációi után újabb fontos elismerést nyert.

¶ A firenzei Verrocchio-kiállítás elsősorban a művészre és a műtárgyakra koncentrált, installálásuk ideális körülményeket teremtett megfigyelésükre. A tárlat által felölelt időszak, az 1460 és 1490 közötti évek Firenze reneszánsz aranykorát, Lorenzo il Magnifico időszakát jelentik, de a város művészetének itáliai kisugárzását is bemutatták a kiállításon. Verrocchio műhelye hallatlanul sokoldalú volt az anyaghasználat és technikák sokfélesége miatt: a rajzoktól a márványszobrokig, a festményektől a bronzöntésig. Míg kurátorként Francesco Caglioti a plasztikai anyagért volt felelős, Andrea De Marchi a festményekért. A kettős rendezői nézőpont érezhetően tükröződik a kiállításban. A fő törekvés az volt, hogy Verrocchio és műhelye alkotásait stíluskritikailag behatárolják, és bemutassák kapcsolatát a jelentős kortársakkal, olyan mesterekkel és tanítványokkal, mint Desiderio da Settignano, Domenico del Ghirlandajo, Sandro Botticelli, Pietro Perugino, Bartolomeo della Gatta, Lorenzo di Credi és Leonardo da Vinci. A mintegy 120 műtárgyat 70 (!) gyűjteményből kölcsönözték, például a New York-i Metropolitan Museumból, a washingtoni National Galleryből, a párizsi Louvre-ból, az amsterdami Rijksmuseumból, a londoni Victoria and Albert Museumból és a firenzei Uffiziből. Olyan művek kerültek egymás mellé és adtak lehetőséget az összehasonlításra és megfigyelésre, amelyek még sosem voltak együtt kiállítva.

¶ A Palazzo Strozzi csodálatos reneszánsz palotájának piano nobile szintjén nagyon erős kezdéssel indított a tárlat (1. szekció): három fiatal női büszttel, amelyek alkotói Verrocchio mestere, Desiderio da Settignano (Museo Nazionale del

Verrocchio műhelye hallatlanul sokoldalú volt az anyaghasználat és technikák sokfélesége miatt: a rajzoktól a márványszobrokig, a festményektől a bronzöntésig

a mintegy 120 műtárgyat 70 (!) gyűjteményből kölcsönözték

A Mátyás-kori magyarországi kora reneszánsz művészet európai jelentősége így az utóbbi évek nemzetközi kiállításai, konferenciái és publikációi után újabb fontos elismerést nyert.

Bargello, kb. 1455–60), valamint Verrocchio egy korai (New York, The Frick Collection, kb. 1465–66) és késői (Bargello, kb. 1475) alkotásával. Az utóbbi, a Kankalinos vagy primulás hölgy (olaszul: *Dama dal mazzolino*) kezei éppúgy kifejezőek, mint a terem hátfalán a tanítvány Leonardo női kezeket ábrázoló rajzán (Windsor, The Royal Collection, kb. 1474–86). A 2., *Verrocchio: Desiderio és Leonardo között* címet viselő szekció is döntően a szobrászat jegyében került kialakításra, első felében az antik hősök domborműsorozattal. Köztük örömmel láttuk a Verrocchióknak és a Francesco di Simone Ferruccinak attribuíált Nagy Sándor domborművet (Washington, National Gallery, 1485 körül), amely a mi 2013-as firenzei kiállításunknak is fénypontja volt. Fontos eredmény Desiderio hangsúlyos szerepeltetése, és jelentős újdonság a spanyolországi Olimpia-domborműve és női profilportréja angol magángyűjteményből. Szemben velük Verrocchio kis mérete ellenére is monumentális *Győzelmes Dávid* szobra áll (Bargello, 1468–70). A 3. szekció Madonna-festményekből álló sorozatot vonultatott föl: kettőt a berlini Staatliche Museen Gemäldegalerijéből, egyet a londoni National Galleryből, valamint Verrocchio és műhelye Tóbiás és Rafael arkangyal festményét ugyanonnan. A 4. szekció a *Verrocchio, a freskófestő* címet viseli, és a pistoiai San Domenico-templom töredékesen fennmaradt falképét mutatja be. Az 5. rész Verrocchio festői iskoláját veszi szemügyre. Perugino Verrocchio stílusát Umbriában honosította meg, a fiatal Pintoricchióval. Ez az új stílus Rómából és Firenzéből meghódította egész Itáliát. Domenico del Ghirlandaio Firenzében dolgozott tovább Verrocchio szellemében, kialakítva egy „nuova dolcezza”-t, azaz új lány stílust. A 6. szekció Verrocchio és Róma eddig szinte alig tárgyalt kapcsolatával foglalkozik, Vasari szerint Róma alapvető szerepet játszott a művész életpályájában, IV. Sixtus pápa (1471–84) alatt. A 7. szekció centrumát a careggi Villa Medici kertjébe készült delfines puttó kútszobor képezte (Palazzo Vecchio, kb. 1470–75). Nagy előnye a bemutatásnak, hogy itt körbe lehet járni! Ugyanebbe a nagy, hosszúkás terembe, annak homlokzati végfalára került a mi három kút-töredékünk. A 8. szekció a *Verrocchio Pistoianak* címet viselte, és a toszkán város dómja Forteguerrri-síremléke és az úgynevezett Madonna di Piazza oltárképe köré rendeződött. Mivel 1486-ban a mester Velencébe települt át, egyiket sem

a 6. szekció
Verrocchio és
Róma eddig szinte
alig tárgyalt
kapcsolatával
foglalkozik, Vasari
szerint Róma
alapvető szerepet
játszott a művész
életpályájában,
IV. Sixtus pápa
(1471–84) alatt

Két remekművét: a San Salvi-templom Krisztus keresztelése (ma Uffizi, ez sajnos nem jelenik meg a kiállításon) és a pistoiai Madonna da Piazza oltárképeket nagyrészt műhelye valósította meg.

Andrea del Verrocchio: Madonna a Gyermekkel és két anygallal (Volterra Madonna), kb. 1471–72, London, The National Gallery © The National Gallery, London

Andrea del Verrocchio és műhelye: *Tóbiás és az angyal*, kb. 1470–72, London, The National Gallery
© The National Gallery, London

Andrea del Verrocchio: Puttò de'finnel, kb. 1470-75, Firenze, Musei Civici Fiorentini, Museo di Palazzo Vecchio

Andrea del Verrocchio: *Krisztus és hitetlen Tamás*, 1467–83, Firenze, Chiesa e Museo Orsanmichele, Museo Nazionale del Bargello

tudta befejezni. A 9. szekció a Verrocchiótól Leonardóra irányuló művészeti hatásokról szól, s leginkább figyelemreméltó darabja, mondhatni szenzációja a Caglioti által korábbi előzmények után újra Leonardónak attribuíált terrakotta Madonna-szobor (kb. 1472, London, Victoria and Albert Museum). A kiváló művészettörténész megalapozott javaslata mindenképpen erősen megfontolandó: nyilván nagy vitákat fog gerjeszteni. Figyelemre méltóan támasztják alá ezt a hipotézist és az attribúciókat a Leonardótól származó drapériarajzok, amelyek a Verrocchio-műhely gyakorlatába engednek bepillantást.

¶ A kiállítás kisebb része a Museo Nazionale del Bargellóban kapott helyet. Az udvari hátsó szárny földszintjén (itt volt például 2007-ben a Desiderio da Settignano-kiállítás is) az időszaki kiállítótér első termében (10. szekció) a hátfalon Verrocchio remekműve kapott helyet: Krisztus és a hitetlen Tamás bronzszobra az Orsanmicheléből, amelynek Krisztus-arca a kiállított mellszobrok tanúsága szerint nagy hatást fejtett ki. A belső terem (11. szekció) Verrocchio hatását mutató, kereszten függő Megváltó-szobrokat mutat be, amelyek főként legnaiuolo (fával foglalkozó) családi műhelyekben születtek.

¶ A kiállítás méltóan reprezentálja az ötvösségtől induló, de a képzőművészet minden ágában maradandót alkotó nagy egyéniséget. Érzékelhető művészi egyénisége korai formálóinak, Desidero da Settignanónak és Donatellónak a hatása. Szobrászi kvalitásai eddig sem voltak kétségbe vonhatók, de most sokkal erőteljesebben lép elének az 1470-es évektől kibontakozó festő. Két remekművét: a San Salvi-templom Krisztus keresztelése (ma Uffizi, ez sajnos nem jelenik meg a kiállításon) és a pistoiai Madonna da Piazza oltárképeket nagyrészt műhelye valószínűsítette meg. A mester sokoldalú műhelye az eddigiéknél sokkal jobban kirajzolódik, és benne például a hí szobrász-munkatárs, Francesco di Simone Ferrucci szerepe. És ugyanígy világosan látszik hatása Ghirlandaióra, Peruginóra és leginkább tanítványára, a rá is visszaható Leonardo da Vincire. A kiállítás tehát valóban egy eddig nem ismert komplexitású Verrocchio-képet tár elének, a quattrocento második felének központi mesterét, amely életművet a velencei Campo Santi Giovanni e Paolo téren felállított nagyszerű Colleoni-lovasszobor koronázta meg. Ez Verrocchio utolsó műve, holttestét tanítványa, Lorenzo di Credi hozta haza Firenzébe és temettette el a San Ambrogio-templomban, amely plébánia körzetében a nagy mester született.

¶ A firenzei kiállítás szép kivitélű és sok kutatási eredményt tartalmazó katalógusa olasz és angol nyelvi változatokban jelent meg. A tárlat július közepéig lesz nyitva, majd szeptember 15-től a tárlat létrehozásában közreműködő partnerintézményben, a washingtoni National Galleryben lesz látható egy kisebb, helyszíntre adaptált amerikai változata.

*szobrászi kvalitásai
eddig sem voltak
kétségbe vonhatók,
de most sokkal
erőteljesebben lép
elének az 1470-es
évektől kibontakozó
festő*

*a mester sokoldalú
műhelye az
eddigiéknél sokkal
jobban kirajzolódik*

Gropius táblájának kiállított másolata
© Deutsches Historisches Museum
Fotó: David von Becker